

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 28 grudnia 2023 r.

Poz. 7309

UCHWAŁA NR XXXVIII/371/2023 RADY MIEJSKIEJ W SUCHANIU

z dnia 18 grudnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Suchań

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami gminy Suchań na lata 2024 – 2027” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Suchania.

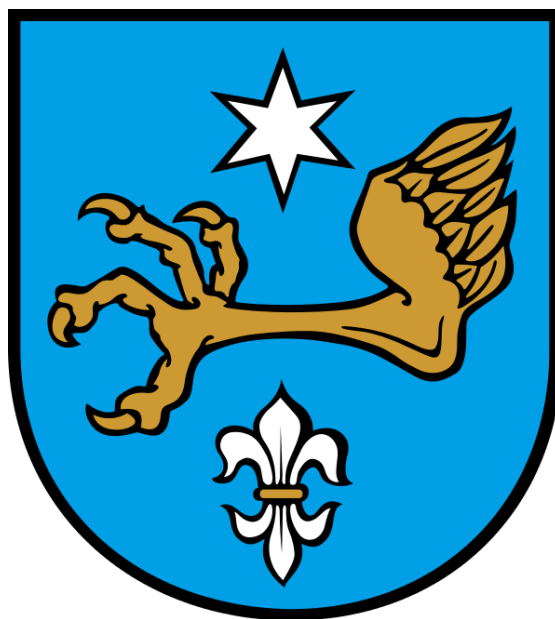
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodnicząca Rady

Małgorzata Sawczuk

Załącznik
do uchwały Nr XXXVIII/371/2023
Rady Miejskiej w Suchaniu
z dnia 18 grudnia 2023r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SUCHAŃ NA LATA 2024-2027

GRUDZIEŃ 2023

Spis treści

1. Wstęp	
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego gminy Suchań ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	
5.2.1. Charakterystyka gminy	
5.4. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne gminy Suchań.....	
5.4.1. Historyczne układy przestrzenne	
5.4.2. Architektura i budownictwo.....	
5.5. Dziedzictwo niematerialne	
5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	
5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	
5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	
5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	
5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	
5.7.1. Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków.....	
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT	
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	
9.1. Dotacje	
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe.....	
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	
11. Spis tabel i zdjęć.....	
12. Załączniki	

1. Wstęp

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Suchań na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środków unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Suchań Opolskie na lata 2018-2021 przyjętego Uchwałą Nr XXXI/262/2018 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 13 września 2018 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji

drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19,** który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 977);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
 - **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót**

budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).**

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);**
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).**

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odplywowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Suchań wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030; Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego; Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024;
- powiatowym: Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2023-2026, Strategia Rozwoju Powiatu Stargardzkiego 2021-2027.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030**

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 została przyjęta uchwałą nr VIII/100/19 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 czerwca 2019 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na Środowisko. Strategia określa kierunki działań społeczności regionu oraz mechanizmy monitorowania jego rozwoju. Zgodnie z zapisami dokumentu rozwój kultury stanowić ma fundament tożsamości regionalnej. Realizacji założeń strategii mają służyć programy strategiczne.

Ze względu na swoje położenie dziedzictwo kulturowe Pomorza Zachodniego uwarunkowane wielorakimi i wielowiekowymi czynnikami historycznymi i demograficznymi różni się znacząco od pozostałych województw. Najważniejszymi ośrodkami kultury województwa są Szczecin i Koszalin, gdzie siedziby mają niemal wszystkie teatry, obie filharmonie oraz duża część muzeów. Na Pomorzu Zachodnim znajduje się ponad 400 domów i ośrodków kultury (w tym klubów i świetlic), a także niemal 500 bibliotek i punktów bibliotecznych. Pod względem liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych oraz pod względem liczby widzów w kinach województwo nie odbiega od średniej krajowej.

W Strategii określono cztery cele strategiczne, z których wyprowadzono 13 celów kierunkowych. Cele zidentyfikowane są nadrzędnym aktem wyboru – spośród szerokiego katalogu celów rozwojowych dedykowanych poszczególnym obszarom aktywności samorządu województwa. Wskazują one obszary priorytetowe, wyznaczające ścieżkę do osiągnięcia zamierzonej wizji rozwoju regionu w perspektywie do roku 2030.

W zakresie kultury wskazano na następujące cele:

I Cel strategiczny Wzmocnienie roli województwa w relacjach międzyregionalnych i transgranicznych.

W tym obszarze ważne jest również realizowanie i finansowanie lub współfinansowanie przez samorząd przedsięwzięć ze szczególnym uwzględnieniem specjalizacji gospodarczych regionu, np. w dziedzinie niebieskiej i zielonej gospodarki, infrastruktury turystycznej, ale także kultury i edukacji.

Cel kierunkowy 1. 1. Wzmocnienie bałtyckiego wymiaru polskiej polityki regionalnej i europejskiej.

Polityka inwestycyjna i gospodarcza regionu zostanie oparta w znacznej mierze na założeniach umożliwiających aktywne pozyskiwanie partnerów zagranicznych, w szczególności z obszaru makroregionu bałtyckiego. Jej uzupełnieniem będzie rozwijanie kontaktów w sferze B+R i edukacji, a także w dziedzinie kultury, uwzględniających pielęgnowanie i promowanie polskości i świadomości narodowej mieszkańców Pomorza Zachodniego.

Cel kierunkowy 3.3. Upowszechnianie i podnoszenie poziomu usług publicznych.

Zostanie wypracowany i wdrożony regionalny standard dostępu do usług publicznych, dóbr kultury i mechanizmów rozwoju lokalnego (przynajmniej w odniesieniu do usług świadczonych przez jednostki samorządu regionalnego). Samorząd podejmie działania na rzecz budowy i wzmacniania sieci współpracy na obszarach wiejskich regionu, w oparciu o rozwiązania instytucjonalne (LGD, system dystrybucji funduszy unijnych), projekty rewitalizacyjne, ale i półformalne sieci przepływu informacji i usług.

• **Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego**

Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego w dniu 8 stycznia 2014 r. Przyjęty dokument jest analizą turystyczną regionu. Wnioski płynące z audytu turystycznego służą wykonaniu analizy SWOT – określenia mocnych i słabych stron, możliwości i zagrożeń. W dokumencie zwrócono uwagę na znaczenie potencjału kulturowego, który pozwala zaistnieć i konkurować na rynku turystycznym, na który składają się wszelkiego rodzaju miejsca i obiekty zabytkowe, muzea dysponujące zbiorami o szczególnym znaczeniu lub świadczącymi o unikatowej historii i cechach kultury regionu. W dokumencie przeanalizowano elementy krajobrazu kulturowego i wskazano jego najcenniejsze elementy przywołując konkretne obiekty w regionie, w tym: budowle sakralne, mieszkalne, obronne czy zabytki techniki ale także obszary zieleni komponowanej, tj. parki, ogrody, cmentarze, zieleń przydrożną. Zwrócono również uwagę na elementy historycznego zagospodarowania: pomniki, kapliczki przydrożne, krzyże itp. Stwierdzono, że te wszystkie elementy stanowią istotny potencjał kulturowy w rozwoju turystyki kulturowej Województwa.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego został przyjęty Uchwałą Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 24 czerwca 2020 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest elementem regionalnego planowania strategicznego, w którym następuje konkretyzacja przestrzenna celów strategicznych województwa. Określa uwarunkowania, zasady i kierunki kształtowania struktury przestrzennej województwa, w taki sposób, aby stworzyć korzystne warunki dla rozwoju gospodarczego, wzrostu poziomu i jakości życia oraz konkurencyjności regionu, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Stanowi on podstawowy dokument polityki przestrzennej województwa odnoszący się do głównych elementów zagospodarowania przestrzennego oraz koordynacji zamierzeń organizacyjnych, społecznych, gospodarczych i innych, będących przedmiotem zainteresowania samorządu wojewódzkiego w wymiarze przestrzennym, ustalając ramy terytorializacji polityki rozwojowej województwa.

W obszarze ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego określono, że najważniejszym celem jest zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej oraz zachowanie i kształtowanie krajobrazu kulturowego jako cennego elementu kultury, przyczyniającego się do atrakcyjności obszaru, wpływającej na jakość życia mieszkańców i wzrost walorów turystycznych. Ochrona najcenniejszych obiektów i obszarów kulturowo-krajobrazowych przed degradacją oraz ich rewaloryzacja stanowią jedne z najistotniejszych działań budujących ład przestrzenny.

Wyznaczono następujące kierunki:

Kierunek 1. Zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i dóbr kultury współczesnej, poprawa ich stanu i sposobu wykorzystania.

Kierunek 2. Obszarowa ochrona obiektów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

Wśród określonych Ustaleń nie znalazły się takie, które związane są z gminą Suchań.

• Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024 został przyjęty Uchwałą nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 października 2021 r.

Podstawę opracowania programu stanowiła analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń. Program obejmuje szerokie spektrum zagadnień związanych z bogatym dziedzictwem kulturowym Województwa Zachodniopomorskiego, zarówno zagadnienia kontekstu historycznego, zachowanego zasobu materialnego dziedzictwa, jego mocnych i słabych stron, prawa i finansów, ale głównie wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami dla Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021-2024 opracowany został jako realizacja obowiązku wynikającego z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Bazą stały się doświadczenia z realizacji wcześniejszych Programów – na lata 2008-2012, 2013-2017, 2017-2020, cykliczne sprawozdania, a także wyniki konsultacji z jednostkami samorządów terytorialnych województwa oraz jednostkami organizacyjnymi i instytucjami samorządu województwa.

Program jest jednym z dokumentów kierunkowych samorządu województwa, działającego na rzecz pomyślnego rozwoju regionu i jego mieszkańców. Podstawowym celem Programu jest ochrona dziedzictwa kulturowego i włączenie go w nurt życia społeczeństwa, poprzez utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie województwa, działania służące utrzymaniu zasobu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków oraz zagospodarowaniu ich w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz potrzebom społecznym - obecnych i przyszłych generacji. W Polityce kulturalnej województwa zachodniopomorskiego zapisano, iż podstawę opracowania programu stanowi analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Program obejmuje zagadnienia związane z bogactwem kulturowym dziedzictwa regionu, w szczególności zabytków, przy uwzględnieniu lokalnej specyfiki, mocnych i słabych stron, uwarunkowań prawnych i finansowych. Meritum Programu stanowi wytyczenie celów strategicznych i operacyjnych oraz

określenie zadań w perspektywie najbliższych czterech lat. Misją jest poprawa uwarunkowań wpływających na stan zabytków i umocnienie tożsamości lokalnej i narodowej dla rozwoju społeczeństwa województwa zachodniopomorskiego poprzez kulturę, rozumianą jako całościowy kształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Przyjęte do realizacji zadania mają sprzyjać rewitalizacji i rewitalizacji zabytków oraz krajobrazu kulturowego i służyć procesom rozwojowym w obszarach gospodarczym, turystyczno-rekreacyjnym i społecznym, w zgodności z polityką Województwa Zachodniopomorskiego oraz Państwa.

Zgodnie z założeniami tworzenia dokumentów na szczeblu regionalnym aktualny Program koncentruje się na zadaniach i działaniach, za które jest odpowiedzialny Samorząd Województwa, angażując swoje zasoby techniczne, organizacyjne, osobowe i finansowe.

Bezpośrednim realizatorem zadań, przy wsparciu środkami zewnętrznymi, będą jednostki organizacyjne samorządu oraz instytucje kultury samorządu województwa, w szczególności Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, dla którego są to działania statutowe.

Przyjmuje się do realizacji trzy cele perspektywiczne:

- I. Utrzymanie zabytków, jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny Województwa Zachodniopomorskiego.
- II. Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej Województwa Zachodniopomorskiego.
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określa się cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowuje się określone zadania szczegółowe.

• Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2023-2026

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2023-2026 został przyjęty Uchwałą Nr LI/625/23 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 22 maja 2023 r.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest środowisko kulturowe w granicach administracyjnych powiatu stargardzkiego. Program ma na celu wskazanie zasadniczych kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami wraz z popularyzacją dóbr kultury i środowiska w latach 2023-2026. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego powiatu stargardzkiego poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Przyjęte cele do realizacji:

Cel: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Cel: Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą następujące działania:

1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwale zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych.
2. Udzielanie na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych z budżetu Powiatu na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu stargardzkiego wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.
3. Informowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych o możliwości uzyskania dotacji i środków z innych źródeł niż budżet Powiatu na określone zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.
4. Ustanawianie przez starostę na wniosek Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków.

5. Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie.
6. Monitoring sporządzania Gminnych Ewidencji Zabytków i Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami.
7. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz rozwoju turystyki w powiecie stargardzkim.
8. Organizacja wycieczek studyjnych – prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych; wystaw obejmujących dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze powiatu; konkursów poszerzających wiedzę na temat walorów dziedzictwa powiatu stargardzkiego, jego ochrony i zachowania; imprez promujących walory turystyczne powiatu i służące integracji jego mieszkańców; imprez kulturalnych; spacerów historycznych; spotkań muzealnych etc.
9. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu i jego walorach turystycznych oraz obiektów zabytkowych ujętych w rejestrze zabytków województwa zachodniopomorskiego na stronie internetowej powiatu.
10. Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, map, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Stargardzkiego 2021-2027**

Strategia Rozwoju Powiatu Stargardzkiego 2021-2027 została przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/275/2021 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 23 czerwca 2021 r.

Strategia określa cele, jakie stawia sobie Samorząd Powiatowy w tej perspektywie czasu oraz katalog działań, za pomocą których poszczególne cele będą realizowane. Strategia opiera się na wynikach diagnozy Powiatu i wyzwaniach w poszczególnych obszarach. Dzięki niej pozyskano informacje na temat mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń występujących w badanych obszarach Powiatu. Poprzez niniejszy dokument władze powiatu przekazują dane o stanie i kierunkach rozwoju Powiatu oraz sposobie realizowania zadań w najbliższych latach. Realizacja Strategii jest zadaniem nie tylko dla władz i administracji powiatu. To wyzwanie dla całej lokalnej wspólnoty samorządowej, tj. przedstawicieli władz powiatu i urzędników, pracowników placówek i instytucji powiatowych, członków organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, inwestorów i mieszkańców powiatu.

W niniejszej strategii wyznaczono 4 cele strategiczne i 12 celów operacyjnych oraz 17 działań. W obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego wyznaczono następujące cele i działania:

Cel strategiczny: Rozwój edukacji i kapitału społecznego.

Cel operacyjny: Społeczeństwo Obywatelskie.

Działanie: Upowszechnianie kultury i turystyki w Powiecie.

Optymalne wykorzystanie zasobów i dorobku kultury oraz dziedzictwa Powiatu. Wsparcie w formie dotacji lub współorganizacji adresowanych do różnych grup odbiorców, projektów z zakresu edukacji kulturalnej i animacji kultury z wykorzystaniem instytucji kultury, inicjatyw społecznych i prywatnych. Współpraca w zakresie uzgadniania spójnego kalendarza wydarzeń kulturalnych i turystycznych na terenie Powiatu. Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze, turystyce oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego poprzez promocję i informację o ofercie kulturalnej w powiecie.

Cel operacyjny: Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego powiatu.

Działanie: Rozwój kompleksowej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.

Zapewnienie właściwej opieki, ochrony i modernizacji obiektów zabytkowych oraz sprawnej administracji w zakresie dóbr kultury. Eksponowanie zabytków poprzez wystawy i galerie twórczości lokalnej, odnawianie tradycyjnej zabudowy historycznej. Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa lokalnego.

W dokumencie opisano zasoby i dziedzictwo kulturowe Powiatu Stargardzkiego, w tym: drewniana zabudowa wsi Stargardzkiej, budownictwo miejskie i dworskie, architektura sakralna, zabytki archeologiczne, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne. Dla tego obszaru wyznaczono następujące wyzwania:

1. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym Powiatu Stargardzkiego.
2. Ochrona krajobrazu kulturowego Powiatu Stargardzkiego.
3. Popularyzacja i dokumentacja walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Stargardzkiego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań zostało przyjęte Uchwałą Nr II/8/14 przez Radę Miejską w Suchaniu z dnia 23 grudnia 2014 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

W Studium określono szczegółowo zasady i formy ochrony dla obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w ewidencji konserwatorskiej, stanowisk archeologicznych, założeń zieleni komponowanej oraz zabytków ruchomych).

Zasady i formy ochrony dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków – w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wszelkie działania inwestycyjne (wykonywanie wszelkich prac budowlanych, remontowanie, modernizacja, nadbudowa, rozbudowa, wymiana stolarki i pokrycia dachowego, prace ziemne, ogradzanie, podział działki, wycinka drzew i zmiana sposobu użytkowania obiektu oraz terenu) mogą się odbywać przy uwzględnieniu obowiązujących w tym zakresie przepisów szczególnych i po uzyskaniu stosownego zezwolenia organu właściwego ds. ochrony zabytków.

Od właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych wymagana jest dbałość, o właściwy stan estetyczny otoczenia obiektów i obszarów zabytkowych w tym: zieleni, małej architektury (ogrodzenia, nawierzchnie, oświetlenie). Władze gminy w ramach dbałości o ład przestrzenny wykażą dbałość o stan zagospodarowania terenów sąsiadujących z obiektami zabytkowymi. Zagospodarowanie cmentarzy powinno być poprzedzone szczegółową inwentaryzacją i waloryzacją form zagospodarowania i zieleni oraz uzyskaniem wytycznych od organu ds. ochrony zabytków.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków stanowią rezerваты kulturowe, na których wszelkie prace oraz użytkowanie gruntów wymaga zgody organu ds. ochrony zabytków.

Warunki ochrony:

- trwałe zachowanie obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem (np. cmentarza w otoczeniu kościoła);
- uzgadnianie z wojewódzkim konserwatorem zabytków wszelkich zmian w obiekcie zabytkowym;
- prowadzenie wszelkich inwestycji jedynie za zgodą wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obiekty ujęte w ewidencji konserwatorskiej - ochronie podlega:

- ukształtowanie bryły obiektu: gabaryty wysokościowe, kształt dachu,
- zasadnicze podziały i charakterystyczny detal architektoniczny elewacji,
- forma frontowej stolarki okiennej i drzwiowej.

Warunki ochrony:

- obowiązuje utrzymanie tradycyjnej formy architektonicznej wyżej wymienionych elementów;
- wskazane jest stosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych (przy wymianach zniszczonych elementów budowlanych);
- wszelkie prace remontowo - budowlane, mające wpływ na zewnętrzną formę obiektu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- w przypadku koniecznej rozbiórki obiektu (po wystawieniu orzeczenia o jego złym stanie technicznym) należy opracować dokumentację budowlaną i fotograficzną i jeden egzemplarz przekazać do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Celem ochrony zabytków archeologicznych jest zachowanie zewidencjonowanych zabytków archeologicznych w stanie niezmienionym, ich zabezpieczenie w celu umożliwienia prowadzenia archeologicznych badań ratowniczych oraz prawne uregulowanie sposobu zgłaszania i wykonywania prac ziemnych na terenach, na których stwierdzono w ramach badań AZP ślady dawnego osadnictwa.

Specyfika ochrony zabytków archeologicznych polega m.in. na ograniczeniu zbędnych działań inwestycyjnych na terenach zabytkowych. Traktując zabytki kultury materialnej jakimi są stanowiska archeologiczne za nieodłączny składnik krajobrazu, należy dążyć przede wszystkim do ich zachowania w środowisku, w którym powstały i spełniały niegdyś określone funkcje, a w najgorszym przypadku do przeprowadzenia interwencyjnych badań archeologicznych celem ich udokumentowania w źródłach naukowo- konserwatorskich.

Założenia zieleni komponowanej związane były z cmentarzami oraz obsadzeniami ulic wiejskich i dróg łączących miejscowości. Te ostatnie zachowane szczątkowo, w większości wycięte. Stosunkowo dobrze zachowane obsadzenia wewnątrz wsi, tworzące istotny komponent pejzażu ulicy, występują w Modrzewiu, Nosowie i Sadłowie. W Suchaniu liczny starodrzew pozostał wokół placu rynkowego.

Cmentarze wiejskie, pierwotnie zakładane w otoczeniu kościoła, od XVIII .powstawały poza terenem zabudowanym, na obrzeżach wsi. Często były obsadzone na granicach szpalerami drzew i alejami dzielone na kwatery. Obecnie ewangelickie nekropolie są w znacznym stopniu zdewastowane lub użytkowane częściowo jako miejscowe cmentarze rzymskokatolickie. W większości nie zachowały się dawne nagrobki. Cmentarze ewangelickie, niezależnie od stanu ich zachowania, podlegają ochronie jako miejsca pochówków miejscowej ludności. Tereny opuszczonych cmentarzy powinny być uporządkowane, wszystkie historyczne nekropolie należy odpowiednio oznaczyć.

Zabytki ruchome – dzieła sztuki i wyroby rzemiosła artystycznego stanowiące wyposażenie kościołów uległy ogromnym zniszczeniom w czasie II wojny światowej. Dlatego obecne wnętrza świątyń ozdabiają wyroby o średnich walorach zabytkowych (np. niekompletne ołtarze i ambony). W żadnym z kościołów nie zachowało się kompletne wyposażenie z czasu ich budowy. Najstarsze zabytki pochodzą z XVI w. i znajdują się w kościele w Słodkowie (renesansowa ambona i empora) oraz Suchania (ołtarz, ambona i chrzcielnica). W kilku kościołach zachowały się elementy wyposażenia barokowego, jednak większość posiada elektryczne obiekty XIX-wieczne. Brak obiektów o wysokich walorach zabytkowych.

• **Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Suchań na lata 2020-2030**

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Suchań na lata 2020-2030 została przyjęta Uchwałą Nr IX/88/2019 r. Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 19 grudnia 2019 r.

Strategia stanowi perspektywiczny plan, który określa strategiczne schematy rozwoju, wytycza kierunki działania w postaci określonych priorytetów i działań oraz wskazuje środki finansowe niezbędne do realizacji przyjętych założeń. Strategia zawiera zasady i sposoby zarządzania Gminą w dłuższym horyzoncie czasowym określając działania jakie należy podjąć, aby Gmina mogła funkcjonować, a przede wszystkim rozwijać się w założonych kierunkach.

Cele strategiczne rozwoju Gminy Suchań:

1. Wzrost aktywności i integracji mieszkańców oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.
2. Zwiększenie atrakcyjności gminy i poprawa jakości życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej i społecznej oraz ochronę środowiska.

3. Wszechstronne i trwałe wspieranie rozwoju gospodarczego w oparciu o istniejący potencjał środowiska i mieszkańców zapewniający odpowiednią liczbę miejsc pracy oraz efektywne funkcjonowanie podmiotów gospodarczych.

W ramach ww. celów wyznaczono następujące działania, które powiązane są z ochroną dziedzictwa kulturowego:

- Modernizacja, remont i doposażenie świetlic wiejskich oraz samorządowych instytucji kultury;
- Wykorzystanie potencjału turystycznego dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie Gminy.

W Strategii wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa zachodniopomorskiego z wyłączeniem zabytków archeologicznych. Na terenie Gminy Suchań zachowało się kilkadziesiąt obiektów o znaczącej wartości kulturowej, spośród których kilkanaście zostało wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wszelkie działania inwestycyjne (wykonywanie wszelkich prac budowlanych, remontowanie, modernizacja, nadbudowa, rozbudowa, wymiana stolarki i pokrycia dachowego, prace ziemne, ogradzanie, podział działki, wycinka drzew i zmiana sposobu użytkowania obiektu oraz terenu) mogą się odbywać przy uwzględnieniu obowiązujących w tym zakresie przepisów szczególnych i po uzyskaniu stosownego zezwolenia organu właściwego ds. ochrony zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego gminy Suchań ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE

Gmina Suchań jest to gmina miejsko-wiejska, położona w pñ.-zach. części Polski, na terenie powiatu stargardzkiego w centralnej części województwa zachodniopomorskiego.

Podstawową sieć osadniczą gminy stanowią miasto Suchań oraz wsie sołeckie Brudzewice, Modrzewo, Nosowo, Sadłowo, Słodkowo, Słodkówko, Suchanówko, Tarnowo, Wapnica i Żukowo. Ponadto występują w gminie kolonie i przysiółki: Ininy, Kolonia Brudzewice, Kolonia Zaolzie, Kolonia Modrzewo, Kolonia Suchanki, Kolonia Żukowo, Podłęczce, Robno i Zastawie.

Gmina położona jest wzdłuż drogi krajowej nr 10 ze Szczecina do Bydgoszczy i dalej do drogi S7, w odległości 56 km od centrum Szczecina, stolicy województwa zachodniopomorskiego i 20 km od Stargardu Szczecińskiego, siedziby powiatu stargardzkiego.

Krajobraz gminy Suchań ma charakter rolniczy – rozległe pola uprawne poprzecinane regularną siatką wiejskich dróg obsadzonych drzewami z małymi wsiami o skupionej jednorodnej zabudowie. Powierzchnia użytków rolnych stanowi ponad 76 % ogólnej powierzchni gminy.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Teren gminy przecinają rzeki Ina – rzeka graniczna i Reczyca – dopływ Iny. Zlokalizowane są tu również jeziora: Sierakowskie (największy naturalny zbiornik wodny), Wapnickie, Pod Topołami, Sicko i kilka niewielkich jezior bez nazwy oraz oczka wodne, stawy rybne w pñ. części doliny jeziora Wapnickiego i zbiornik retencyjny w Suchaniu na Reczycy. Niemal 15% terenu gminy zajmują lasy rozmieszczone pasmowo wzdłuż pñ. granicy gminy i w strefie krawędziowej doliny Iny.

Obszary chronione obejmują atrakcyjne obszary przyrodnicze, które w małym lub znikomym stopniu zostały przekształcone przez człowieka oraz obiekty o szczególnej wartości naukowej i krajobrazowej. W Gminie Suchań są to:

- Natura 2000 – Ostoja Inńska – niewielki fragment gminy. W granicach tego obszaru znajduje się pñ.-wsch. skraj gminy, obejmujący całe jezioro Sierakowo oraz lasy po jego pñ. i pñd. stronie.

- Natura 2000 – Dolina Iny Koło Recza – w granicach obszaru znajduje się prawie cała powierzchnia lasów oraz cała dolina Iny po płd. stronie drogi Szczecin-Bydgoszcz.
- Pomniki przyrody: 2 dęby szypułkowe (miasto Suchań), aleja drzew składająca się z dębów szypułkowych, lip drobnolistnych i buków (przy drodze Słodkowo-Tarnowo na długości 700 m).

• OFERTA KULTURALNA

Oferta kulturalna gminy jest stosunkowo skromna, aczkolwiek rozwija się i co roku przybywa imprez kulturalnych. Animatorem działań w tym zakresie jest Gminny Dom Kultury w Suchaniu organizujący cały szereg imprez związanych z obchodami dorocznych świąt, a także imprezy okolicznościowe, jak Dzień Dziecka, Dzień Seniora i inne.

Istotną ofertę kulturalną proponują biblioteki – gminna w Suchaniu z filiami w Brudzewicach i Wapnicy. Większość ich działań dotyczy edukacji, ale również organizują różnego rodzaju imprezy kulturalne i prowadzą szeroką współpracę ze społecznością lokalną wszystkich generacji. Biblioteki współpracują również ze szkołami, radami sołectkami czy kołami kół gospodyń wiejskich. Organizują wiele imprez dla dzieci i młodzieży.

Funkcje kulturalne pełnią też świetlice wiejskie w Modrzewie, Nosowie, Suchanówku, Tarnowie i Wapnicy, remizy w Suchaniu, Wapnicy i Brudzewicach oraz inne obiekty prowadzone przez różne organizacje.

Tradycję kultywują Koła Gospodyń Wiejskich z Brudzewic, Nosowa, Słodkówka i Tarnowa oraz Lokalny Zespół Ludowy Suchanianski, uczestniczący w większości uroczystości gminnych. Najważniejszą imprezą gminy są Dni Suchania, w czasie których rozgrywa się, między innymi, konkurs kulinarny „Smak Tradycji”, bazujący na potrawach przygotowywanych przez Koła Gospodyń Wiejskich.

5.3. Zarys historii gminy¹

Historia terenów gminy Suchań związana jest z ziemią stargardzką, o której pierwsze wzmianki historyczne pochodzą z 1185 r. z dokumentu księcia zachodniopomorskiego Bogusława I. Wg dokumentów z XII w. od wsch. graniczyła z państwem polskim i sięgała do Drawy, administracyjnie łącząc historyczne tereny Gminy Suchań. Przez średniowieczny Stargard przechodził ważny szlak handlowy ze Szczecina przez Recz na płd.-wsch. Traktu tego strzegły m.in. grody w Suchaniu i Wapnicy. Ważną rolę w systemie komunikacyjnym odgrywała również rzeka Ina.

W ciągu XII - XIII w. ukształtowało się Księstwo Zachodniopomorskie, początkowo znajdujące się we władaniu księcia Waclawa I, który w okresie rozbitcia dzielnicowego w związku z procesem chrystianizacji Pomorza Zachodniego, stał się lennikiem Bolesława Krzywoustego. Organizację państwowości utrudniały częste najazdy wojsk duńskich i brandenburskich. W 1181 r. księstwo zostało zhołdowane cesarzowi niemieckiemu Fryderykowi Rudobrodemu.

W ciągu XIII w. ziemie na wsch. od Stargardu przeszły w posiadanie zakonów cysterek i joannitów. W 1248 r. Barnim I przekazał cysterkom z klasztoru Marianowa tereny w rejonie Dobrzan do rzeki Iny, w wyniku czego w obszarze klasztornym znalazła się wieś Słodkówko. Do początku XIV w. trwał spór o tereny gminy między księstwem a zakonnikami, ostatecznie zakończony na korzyść joannitów.

Reformacja na ziemiach zachodnich doprowadziła do wprowadzenia religii protestanckiej, jak również zmieniała układ własnościowy terenów gminy, co było efektem sekularyzacji dóbr kościelnych i przejęcia ich przez skarb książęcy.

Panująca w okresie 1618-1648 wojna trzydziestoletnia spowodowała ogromne zniszczenia i wyludnienie wsi i miast. W 1637 r. na skutek śmierci księcia Bogusława XIV i wojny o sukcesję, księstwo zachodniopomorskie zostało podzielone pomiędzy Szwecję i Brandenburgię.

Na początku XVIII w. ziemie zachodnie znalazły się pod władaniem księcia Fryderyka III Hohenzollerna, późniejszego króla Prus Fryderyka I, który zaprzagnął unowocześnić swoje królestwo pod

¹Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010

względem ekonomicznym i administracyjnym. W tym celu w latach 1716-1718 sporządzono inwentarze dóbr królewskich i szlacheckich.

Początek XIX w., wraz z wojnami napoleońskimi, przyniósł przyśpieszenie przemian systemu własności społecznej oraz przemian ekonomiczno-społecznych. Dekretem z 1807 r. zapoczątkowano uwłaszczenie chłopów, które trwało do poł. XIX w. Charakterystyczna dla tych obszarów forma własności zakon – księstwo – państwo zdeterminowała całkowicie obraz zabudowy przestrzennej, pozbawiając go niemal całkowicie rezydencji i folwarków związanych z wielkoobszarową własnością szlachecką.

W 1816 r. przeprowadzono nowy podział administracyjny państwa pruskiego. Obszar obecnej gminy znalazł się w powiecie stargardzkim, zwanym szadzkiem (Kreis Saatzig) – od zamku w Szadzku. Peryferyjne położenie w państwie pruskim, rolniczy charakter i słabo rozwinięta sieć komunikacyjna były przyczyną powolnego rozwoju gospodarczego terenów Gminy Suchań.

W 1840 r. oddano do użytku szosę Stargard - Piła, prowadzącą przez Suchań i Wapnicę, a pod koniec XIX w. linię kolejową Stargard – Recz, przebiegającą przez Tarnowo. Przemysł w gminie ograniczał się wyłącznie do rolno-przetwórczego, stąd nagromadzenie obiektów gospodarczych typu: młyny, browary i wiatraki.

I wojna światowa spowodowała stagnację gospodarczą i spadek w liczbie ludności, co zmieniło się w okresie międzywojennym. Widoczne stało się ożywienie gospodarcze na wsiach, czego dowodem jest wzrost zabudowy mieszkalnej i gospodarczej pochodzącej z tego okresu.

Działania wojenne w końcu II wojny światowej nie przyniosły wielkich zniszczeń, miasto Suchań i większość wsi ocalała, z wyjątkiem Wapnicy, która została doszczętnie zniszczona.

Nowe stosunki polityczno-gospodarcze po 1945 r. stworzyły niekorzystne warunki do zachowania historycznego kształtu miejscowości w gminie Suchań.

5.4. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne gminy Suchań

Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- dobre warunki glebowo-klimatyczne sprzyjające rozwojowi rolnictwa,
- lokalizacja przy szlaku handlowym, w pobliżu ośrodka miejskiego,
- wielowiekowa zależność od zakonu, księstwa lub państwa determinująca rodzaj zabudowy przestrzennej,
- peryferyjne położenie w państwie pruskim,
- słabo rozwinięta sieć komunikacyjna,
- stosunkowo niewielkie zniszczenia wojenne.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi i położeniem politycznym.

5.4.1. Historyczne układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo-folwarczne, często połączone z parkami, kościoły i cmentarze przykościelne czy inne cmentarze.

I. UKŁAD PRZESTRZENNE NA TERENIE GMINY SUCHAŃ

Intensywny rozwój osadnictwa na terenach Gminy Suchań przypadł na okres VIII-X w., co potwierdzają licznie udokumentowane osady oraz grody, które stanowiły ośrodki obronne ówczesnych organizacji plemiennych. Zasadnicza sieć osadnicza, układ komunikacyjny, rozplanowanie wsi oraz budowle sakralne na terenie gminy pochodzą z okresu średniowiecza.

Do najbardziej wartościowych wsi pod względem układu przestrzennego i ilości obiektów o dużych walorach kulturowych należą wsie: Modrzewo, Nosowo, Sadłowo, Słodkowo, Słodkówko, Suchanówko oraz układ przestrzenny miasta Suchania w rejonie nawsia i rynku. Na całym obszarze stosunkowo dobrze zachowana jest historyczna forma i zabudowa siedlisk - liczne zagrody z pełną zabudową mieszkalną i gospodarczą. Charakterystyczne dla zabudowy jest występowanie w obrębie jednego siedliska sąsiadujących ze sobą budynków murowanych i ryglowych, pochodzących z okresu od 1 ćw. XIX w. do lat 20.-30. XX w. Zabudowa powstała po 1945 r. nie jest na tyle liczna, aby powodować degradację tradycyjnego systemu osiedleńczego.

Duże zespoły osadnicze zachowane w dobrym stanie i w tradycyjnej formie zabudowy, o walorach zabytkowych, występują w: Suchaniu, Modrzewiu, Nosowie, Słodkowie i Suchanówku.

• Suchań

Układ przestrzenny Suchania nie uległ zasadniczym przekształceniom od średniowiecza. Utrwalony został jego pierwotny wiejski charakter owalniczy z zachowanym czworobocznym placem rynkowym i uliczkami łączącymi dwie główne osie komunikacyjne (ul. Pomorska i ul. Kardynała A. Hłonda), które przebiegają wokół średniowiecznego nawsia. Do dnia dzisiejszego zachowało się ok. 80% tradycyjnej zabudowy miasteczka – wiele budynków o walorach historycznych i artystycznych. Historyczny układ nawsia i rynku objęty jest strefą „A” ochrony konserwatorskiej, natomiast przestrzeń zabudowana wokół nawsia i rynku objęta jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

Dominującą formą zabudowy frontu parceli w XIX w., w znacznym stopniu zachowaną do dzisiaj, jest parterowy budynek 4-7 osiowy, z przejazdem bramnym, przykryty wysokim dachem dwuspadowym, stawiany w konstrukcji ryglowej. Pod koniec XIX w. w większości domów wymieniano drewnianą, szkieletową konstrukcję ściany frontowej na murowaną z cegły. Ryglowa zabudowa ulegała większym przeobrażeniom. Przy ulicy Pomorskiej od końca XIX w. powstawały 2-kondygnacyjne kamienice oraz obiekty o funkcjach publicznych.²

• Brudzewice

Wieś o czytelnym układzie wsi ulicowej o dość zwartej zabudowie rozłokowanej po obu stronach ulicy i swobodnie zabudowanej kolonii. W zabudowie zagród zachowane formy tradycyjne, a ubytki nie deformują ogólnego obrazu zabudowy siedlisk. Dominuje zabudowa z 1 ćw. XX w. o niewielkich walorach kulturowych. Parcela kościelna objęta jest strefą „A” ochrony konserwatorskiej.

² Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010

• Modrzewo

Dobrze zachowany układ średniowiecznej wsi owalnicowej ze zwartą zabudową po obu stronach ulicy, z tradycyjnymi formami zabudowy siedlisk oraz dobrze zachowanym zespołem tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej o walorach zabytkowych. Układ wsi w jej obecnym kształcie przestrzennym z kościołem, zabudową, zielenią wysoką oraz cmentarzem ewangelickim objęty jest ochrona w ramach strefy „B” ochrony konserwatorskiej.

• Nosowo

Wieś o dobrze czytelnym średniowiecznym układzie owalnicy rozbudowanej o ulicę. Układ przestrzenny częściowo zdegradowany na skutek powstania ubytków w wyniku wyburzenia kilku całych zagród oraz znacznego stopnia zniszczenia zabudowy nawsia (zabudowa w ruinie lub zniszczona w ok. 90%). Zachowane tradycyjne formy zagospodarowania siedlisk chłopskich z nawarstwieniami od XIX w. do lat 20.-30. XX w. oraz zespół tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej z okresu od poł. XIX wieku do lat 30. XX w., posiadający walory zabytkowe. Historyczny układ wsi z kościołem, zespołem zabudowy tradycyjnej, zielenią, szpalerem lipowo-jesionowym usytuowanym przy wjeździe do wsi od strony płn. objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Sadłowo

W pełni czytelny historyczny układ wsi o charakterze wielodrożnicy, ze zwartą, tradycyjną zabudową o walorach zabytkowych, zachowaną w dużym stopniu. Częściowe zniszczenie XIX-wiecznego układu przestrzennego widoczne we wsch. pierzei ulicy płn. Układ przestrzenny wsi wraz z kościołem, zespołem tradycyjnej zabudowy oraz zielenią wysoką objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Słodkowo

Miejscowość z czytelnym układem owalnicy z dobrze czytelną tradycyjną zabudową siedlisk i licznym zespołem tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (od poł. XIX do pocz. XX w.) o walorach zabytkowych. Układ przestrzenny owalnicy z dobrze zachowanymi: kościołem, zespołem zabudowy historycznej i zielenią wysoką objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Słodkówko

Ulicówka z relikdami średniowiecznej owalnicy. Dobrze zachowane tradycyjne formy zabudowy siedlisk chłopskich z nawarstwieniami od XIX do lat 20-30. XX w. Dobrze zachowany zespół tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej z okresu od poł. XIX w. do 1 ćw. XX w. o walorach zabytkowych. Wieś objęta strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Suchanki

Wieś o swobodnej zabudowie z pocz. XX w.

• Suchanówko

Czytelny układ owalnicy, z dominacją tradycyjnej zabudowy zachowanej mimo znacznych zniszczeń powstałych po 1945 r. (ok. 30% historycznej zabudowy wsi). Historyczny układ przestrzenny wsi z zespołem zabudowy tradycyjnej objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Suchanówko

Czytelny układ wsi owalnicowej z kościołem dominującym w jej centrum oraz zespołem tradycyjnej zabudowy chłopskiej oraz zagrodą młyńską (dawne Zastawie) objęty strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• Tarnowo

Wieś o średniowiecznym układzie kościelnej wsi owalnicowej. Historyczny układ zagród słabo czytelny. Zachowany zespół kilkunastu budynków o walorach zabytkowych. Wśród zabudowy tradycyjnej powstały nowe obiekty.

• Wapnica

Historyczny układ wsi przekształcony. Zabudowa w większości zniszczona lub przebudowana.

• Żukowo

Czytelny średniowieczny układ kościelnej wsi owalnicowej z obszernym placem w centrum wsi. W ok. połowie zachowane historyczne zagospodarowania zagród. Zespół zabudowy o walorach zabytkowych jest nieliczny. W ostatnich latach wiele starych domów przebudowano i nowe o architekturze obcej tradycjom budownictwa lokalnego. Układ przestrzenny wsi owalnicowej z kościołem, zespołem zabudowy oraz zielenią przyulicznej objęty jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

II. ZESPOŁY FOLWARCZNE**• Folwark w Wapnicy**

W 1635 r. istniał prawdopodobnie folwark w majątku należącym do rodziny von Damitz, w latach 1651-1776 – do rodziny von Braunschweig. Od 1766 r. przeszedł pod zarząd dóbr domenalnych. W 1892 r. majątek domenalny o pow. 846 ha (w tym 587 ha gruntów ornych) był dzierżawiony przez urzędnika królewskiego Kieckebusch'a. W 1925 r. – dzierżawiony przez rodzinę Cameron (566 ha).

Zabudowania folwarczne usytuowane były w płd.-wsch. części wsi, nad jeziorem, wokół trzech dziedzińców gospodarczych, rozwiniętych na planie prostokąta równoległe do osi jeziora. Od strony jeziora osłaniały je ogrody. Na pocz. XX w. wzniesiono nowe zabudowania gospodarcze – z cegły. Kamienne ślady w istniejącej zabudowie świadczą, że pierwotnie budynki wzniesione były z kamienia. Historyczny układ założenia jest całkowicie zatarty, w jego obrębie w latach 50.-70. XX w. powstała nowa zabudowa. Zachowane budynki folwarku (magazyn, budynek mieszkalny), uległy przebudowie i zatraciły cechy zabytkowe.

• Folwark w Żukowie

W 1868 r. do majątku rodziny Geherke należało 651 mórg gruntów oraz 13 budynków mieszkalnych i 11 gospodarczych. W 1892 r. był to mały folwark o pow. 164 ha należący do Alberta Geherke. W latach 80. XX w. zabudowania folwarku znajdowały się na wsch. krańcu wsi, na wyniesieniu terenu, po płd. stronie ulicy. Otaczały prostokątny dziedziniec, którego płu. granicę wyznaczał dwór z XIX w. Obecnie układ dziedzińca jest słabo czytelny a zachowane budynki gospodarcze pochodzą z k. XIX w.

III. CMENTARZE

Cmentarze – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Cmentarze wiejskie w gminie Suchań pierwotnie zakładane były w sąsiedztwie kościoła, zaś od XVIII w. – poza terenem zabudowy wsi, choć część cmentarzy przykościelnych funkcjonowała nadal. Najczęściej dzielone były na kwatery i obsadzone szpalerami i alejami drzew. Poniemieckie cmentarze na terenie gminy zostały zlikwidowane w latach 1965-1970, na części z nich zachował się starodrzew.

Cmentarze w Suchaniu:

- cmentarz przykościelny założony w XV w., na planie półowalu, otoczony kamiennym murem z dwiema ceglanyimi bramkami z XV w., w XIX w., częściowo zastąpionym ażurowym ogrodzeniem z metalowymi przęsłami na ceglanych filarach. Wśród dobrze zachowanego starodrzewu – dęby i lipy, przy kościele dwa pomnikowe dęby szypułkowe. Obecnie cmentarz zniwelowany.
- cmentarz ewangelicki, ob. komunalny założony w XIX w., na planie regularnego czworoboku. Otoczony kamiennym murem z ceglanyimi słupami bramy. Zachowany starodrzew (dęby, lipy, świerki, modrzewie), nie zachowały się historyczne nagrobki.
- cmentarz ewangelicki przy drodze do Tarnowa, XIX w., nie zlokalizowany.

- cmentarz żydowski założony na pocz. XIX w., na lesistym wzniesieniu na wsch. skraju miasta, na wsch. od ulicy Leśnej. Prowadziła do niego ścieżka odchodząca od głównej drogi. Zdewastowany, nieczytelny w terenie, zachowany fragment nagrobka z 1925 r.³

Cmentarze w Brudzewicach:

- cmentarz przykościelny z końca XV w., założony na planie prostokąta, otoczony niskim, kamiennym murem, z dwiema bramkami. Na prawo od wejścia ustawiona drewniana dzwonnica, przy wejściu do kościoła – gotycka chrzcielnica. Teren zniwelowany, zagospodarowany współcześnie. Zachowana pozostałość pomnika poległych w I wojnie światowej⁴ oraz starodrzew.
- cmentarz ewangelicki – teren o dziko zarośnięty, kamienne ogrodzenie w ruinie, zachowały się relikty nagrobków.

Cmentarze w Modrzewie:

- cmentarz przykościelny, otoczony kamiennym murem z kamiennymi słupkami bramki. Dobrze zachowany starodrzew.
- cmentarz ewangelicki, usytuowany w pobliżu kościoła, ok. 200 m na płd.-wsch., zachowany starodrzew przerośnięty samosiewkami. Zachowane żeliwne krzyże z pocz. XX w., w tym krzyż z mogiły żołnierza poległego w I wojnie światowej.⁵

Cmentarz w Nosowie:

- cmentarz przykościelny, otoczony fragmentami kamiennego muru z dwiema bramkami, XV-XVI w. Zachowany starodrzew.

Cmentarze w Sadlowie:

- cmentarz przykościelny, z poł. XVI w., otoczony kamiennym murem z dwiema ostrołuczными bramkami w prostokątnym obramieniu. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew.
- cmentarz ewangelicki, ob. komunalny, otoczony metalowym ogrodzeniem. Część ewangelicka w granicach wyznaczonych przez szpaler lip; zachowany starodrzew.

Cmentarz w Słodkowie:

- cmentarz ewangelicki, cmentarz przykościelny z 2 poł. XV w., na rzucie prostokąta, otoczony kamiennym murem. Zachowany starodrzew. Obecnie na części urządzono cmentarz komunalny, po starym cmentarzu zachowane relikty nagrobków na dziko zakrzewionej części.

Cmentarze w Słodkówku:

- cmentarz przykościelny z k. XV w., prostokątny, otoczony kamiennym murem z dwiema bramkami, z których wsch. z ostrołukowym przesklepieniem pochodzi z XV w. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew.
- cmentarz ewangelicki zarośnięty samosiewkami i krzewami, nagrobki zniszczone, zachowane kamienne ogrodzenie i starodrzew lipowy.

Cmentarz w Suchanki-Kolonia:

- cmentarz ewangelicki pochodzi z XIX w., na zach. krańcu kolonii, przy drodze z Tarnowa do Suchania. Otoczony zrujnowanym kamiennym murem, ob. teren dziko zakrzewiony, nagrobki zdewastowane.

³ Wirtualny Sztetl. Muzeum Historii Żydów Polskich: <https://sztetl.org.pl/pl/media/83097-cmentarz-zydowski-w-suchaniu?ref=art&nid=34316> (dostęp 01.07.2018.)

⁴ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/brudzewice/brudzewice_zw.pdf

⁵ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/modrzewo/modrzewo_zw.pdf

Cmentarze w Suchanówku:

- cmentarz przykościelny z XIII/XIV w., otoczony kamiennym murem. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew. Przy murze pomnik poświęcony ofiarom I wojny światowej.⁶
- cmentarz ewangelicki – nagrobki usunięte, zachowany starodrzew zarośnięty samosiewkami.

Cmentarz w Tarnowie:

- cmentarz ewangelicki usytuowany w płn.-zach. krańcu wsi, przy drodze do Sulina, zarośnięty samosiewkami; zachowane żeliwne krzyże, granitowy pomnik poległych w I wojnie światowej⁷, kamienne, zrujnowane ogrodzenie i nieliczny starodrzew – tuje i dęby.

Cmentarze w Wapnicy:

- cmentarz przykościelny z XIV w., wraz z plebanią otoczony współczesnym ogrodzeniem z kwater metalowych prętów osadzonych na kamiennych słupkach. Teren zniwelowany, zagospodarowany współcześnie; zachowany starodrzew.
- cmentarz ewangelicki pochodzi z XIX w., usytuowany na zach. od zabudowy wsi. Teren dziko zarośnięty.

Cmentarze w Żukowie:

- cmentarz przykościelny z końca XV w., założony na planie prostokąta, ogrodzony kamiennym murem z bramkami. Teren zniwelowany., zachowany starodrzew.
- cmentarz ewangelicki, w części zagospodarowany jako komunalny. Zachowane relikty nagrobków i nieliczny starodrzew - dęby i lipy.

5.4.2. Architektura i budownictwo**I. KOŚCIOŁY****Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, Brudzewice**

Zdjęcie nr 1, 2. Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, dzwonnica przy kościele Brudzewice

Późnogotycki, wzniesiony w XV w., w 1807 r. gruntownie przebudowany i na nowo wyposażony. Przy kościele drewniana dzwonnica kozłowa z XIX w.

Niewielki kościół salowy na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany murowane z kamienia polnego, otwory drzwi i okien szeroko rozglifione, ostrołuczne, tynkowane. W elewacji bocznej, pod gzymsem wieńczącym tynkowany fryz z rysunkiem fryzu arkadkowego.

⁶ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/suchanowko/suchanowko_zw.pdf

⁷ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/tarnowo/tarnowo_zw.pdf

Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo

Zdjęcie nr 3. Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo

Data budowy pierwszej świątyni pozostaje nieznaną. Obecny pochodzi z 1825 r. Wolnostojąca, drewniana dzwonnica przy zach. ścianie szczytowej kościoła pochodzi z 1720 r.

Niewielki budynek na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Murowany z kamienia, z tynkowanym gzymsem i tynkowanymi, szeroko rozglifionymi, schodkowo profilowanymi węgarami ostrołucznych otworów drzwi i okien. Salowe wnętrze nakryte stropem fasetowym.

Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo

Zdjęcie nr 4. Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo

Pierwsza informacja pochodzi z napisu na portrecie Philippusa Redtel'a, który był od 1611 r. pastorem w Nosowie i Modrzewie. Kościół późnogotycki, z XV w., opuszczony po 1945 r., odbudowany na przełomie lat 80./90. XX w.

Niewielki, późnogotycki, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany wzniesione z kamienia i cegły, węgary otworów tynkowane. Szczyt wsch. ze sterczynami na krawędzi, artykułowany smukłymi, ostrołuczными blendami. W szczycie zach. rząd blend prostokątnych, rozdzielonych ceglanymi słupkami. Otwory okien ostrołuczne, w prostych węgarach; ostrołuczne okna w ścianie wsch. przemurowane w XIX w. Otwory drzwi płd. i zach. – okrągłoluczne, osadzone w ostrołucznej wnęce, o uskokowych węgarach. Wnętrze salowe.

Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo

Zdjęcia nr 5, 6. Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo

Późnogotycki z 2 poł. XVI w., wieża neogotycka 1860 - 1885, przebudowana w pocz. XX w.

Niewielki kościół na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, murowany z kamienia polnego i cegły, z wieżą kamiennie-ceglaną o strzelistym, stożkowym hełmie. Wsch. szczyt zwieńczony sterczynami. Okna przekształcone – prostokątne. Płd. otwór drzwi ostrołuczny; neogotycki portal główny – ceglany, ostrołuczny, ujęty parą filarów, zwieńczony wimpergą o uproszczonej dekoracji. Wieża na rzucie kwadratu, w dolnych kondygnacjach kamienna, w górnych - węższa, ceglana, opięta szkarpami, ze ścianami zwieńczonymi trójkątnie; w zwieńczeniu gzyms podcięty schodkowo. Wnętrze salowe, nakryte stropem belkowym.

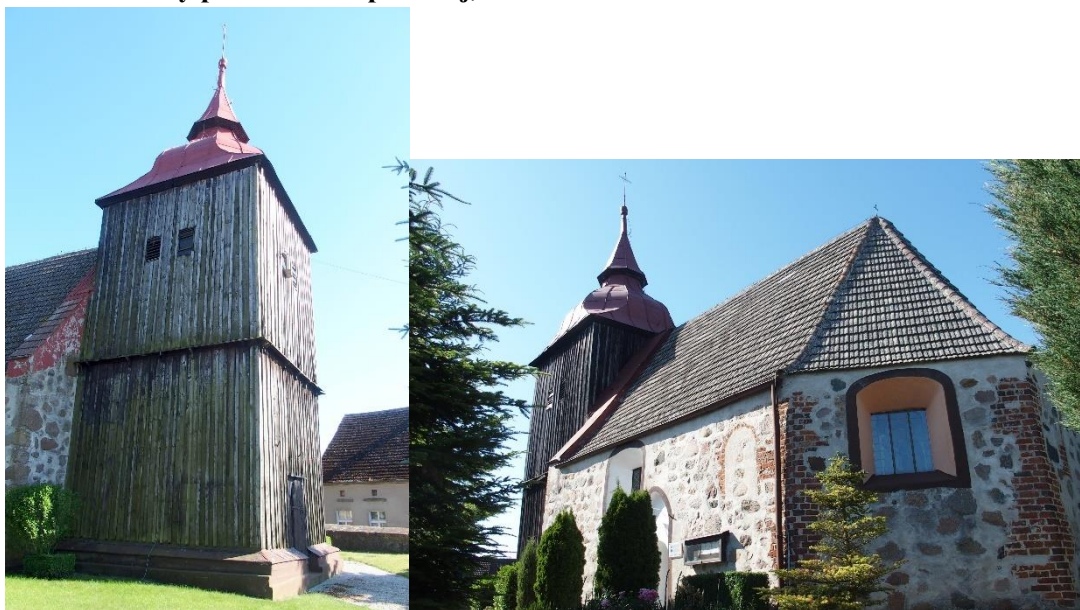
Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo

Zdjęcia nr 7, 8. Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo

Późnogotycki, wzniesiony w XV w., przebudowany w XIX w., z drewnianą wieżą w XVIII w.

Wzniesiony na rzucie prostokąta, niewielki, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany murowane z kamienia polnego i cegły (węgary okiem prezbiterium, szczyt wsch. konturowany schodkowym gzymsem, gzyms kostkowy ścian bocznych). Okna prezbiterium ostrołuczne, okna nawy – okrągłoluczne w głębokich, rozglifionych, tynkowanych węgarach. Portal ostrołuczny, ujmujący otwór drzwi zamknięty łukiem odcinkowym, tynkowany; powyżej tynkowane blendy: kolista i arkadowa. Wieża na rzucie kwadratu, w konstrukcji szkieletowej, szalowana deskami, nakryta ostrołucznym hełmem wyrastającym z pękatej podstawy. Wnętrze salowe, nakryte stropem belkowym.

Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Słodkówko

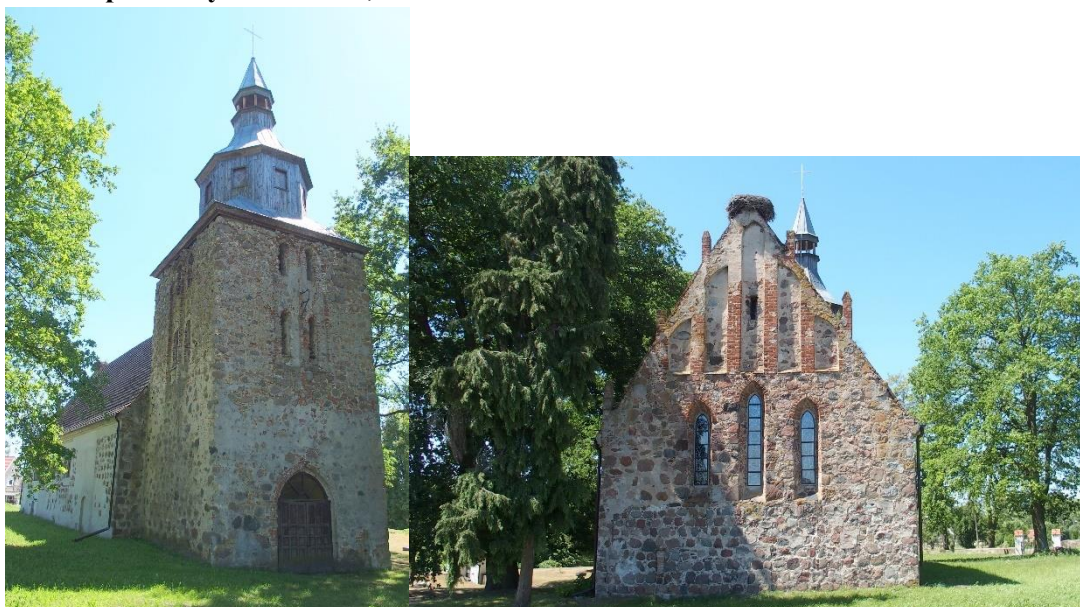

Zdjęcia nr 9, 10. Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Słodkówko

Kościół pochodzi z ok. 1470 r., przebudowany w XVIII i XIX w., z dzwonnica z pocz. XVIII w.

Kościół na rzucie prostokąta, z poligonalnie zamkniętym prezbiterium, wzniesiony z kamieni polnych i cegły, z drewnianą wieżą od zach. Niskie i szerokie otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, osadzone w szerokich, lekko rozglifionych, tynkowanych węgarach. Wieża drewniana, na rzucie kwadratu, zwężona ku górze, nakryta barokowym hełmem. Wnętrze salowe, nakryte stropem z podsufitką drewnianą.

Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko

Zdjęcia nr 11, 12. Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko

Kościół pochodzi z końca XIII w., z wieżą z XV - XVI w., zwieńczoną barokowym hełmem z XVII-XVIII w. W 1881 r. remontowany. Po 1945 r. opuszczony i stał w ruinie do 1989 r. kiedy rozpoczęto odbudowę.

Kościół na rzucie prostokąta, wzniesiony z granitu, częściowo tynkowany. Wieża na rzucie kwadratu, murowana z kamienia polnego, z drewnianą nadstawką, zwieńczona namiotowym hełmem z latarnią. Okna prezbiterium ostrołuczne, okna nawy przekształcone, zamknięte łukiem odcinkowym. Szczyt wsch. zwieńczony sterczynami, rozczłonkowany ostrołuczными blendami. Otwory okien wieży wąskie, zamknięte łukiem okrągłym, parami osadzone w ostrołucznych blendach. Otwór drzwi wieży – ostrołuczny. Drugie drzwi zamknięte odcinkiem łuku.

Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hlonda 12A, Suchań

Zdjęcia nr 13, 14. Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hlonda 12A, Suchań

Wzniesiony w latach 1491 - 1492, z wieżą dobudowaną w XV w., przebudowaną w formie barokowej w 1696 r. W I ćw. XX w. wzniesiono nową plebanię.

Późnogotycki, na rzucie prostokąta, salowy, nakryty dwuspadowym dachem, z wieżą na rzucie kwadratu. Wzniesiony z kamienia i cegły, wieża w dolnej części kamienna, w górnej – w konstrukcji szkieletowej, licowana deskami, zwieńczona barokowym hełmem. Otwory okienne smukłe, ostrołuczne. W szczycie wsch., zwieńczonym sterczynami – wąskie, ostrołuczne blendy. Wnętrze nakryte stropem belkowym.

Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica

Zdjęcia nr 15, 16. Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica

Wzniesiony w końcu XIII w., wczesnogotycki, wzmiankowany w 1492 r. jako parafialny. Wieża z XVI w., w XVII-XVIII w. otrzymała barokowy hełm. Uszkodzony w czasie działań wojennych, długo nieużytkowany. Odbudowany w latach 1980-1983 z podwyższeniem wieży, która uzyskała obecny kształt.

Wzniesiony z granitowej kostki, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z nieco wyższą wieżą na rzucie kwadratu o szerokości równej szerokości nawy – w fasadzie, nakrytą namiotowym dachem.

Ściany kamienne, ostatnia kondygnacja wieży i węgary otworów tynkowane. Otwory ostrołuczne, otwory drzwi konturowanie opaskami z ciosów kamienia, okna – opaskami z tynku. Nad drzwiami koliste, tynkowane blendy. W ścianie prezbiterium wąskie okna zamknięte okrągłolucznie i między nimi - smukłe blendy.

Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo

Zdjęcia nr 17, 18. Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo

Wzniesiony w XV w., z wieżą z XVI w., w 1 poł. XVIII w. zwieńczoną barokowym hełmem, w XIX w. nakrytą obecnym stożkowym hełmem. W latach 80. XX w. remontowany.

Murowany z kamienia polnego z niewielkimi uzupełnieniami z cegły. Nawa na rzucie prostokąta, z prezbiterium zamkniętym poligonalnie i z wieżą na rzucie kwadratu - od zach. Otwory okien o ostrołukowym wykroju i profilowanych, tynkowanych węgarach. Otwory drzwi zamknięte półkoliście, osadzone w tynkowanych, ostrołucznych blendach. Wnętrze salowe.

II. REZYDENCJE

Na terenie gminy nie zachowały się budowle rezydencjonalne, jedynie niewielkie relikty dwóch zamków: w Suchaniu i Wapnicy, które mają charakter zabytków archeologicznych. Jedynym zachowanym obiektem jest dwór w Żukowie (nr 35) z 3 ćw. XIX w. - obszerny, parterowy budynek, przykryty naczółkowym dachem.

Zarys wału otaczającego majdan zamkowy, Suchań – obecnie zajęty przez zabudowania przy ul. Bocznej 3. Od XIII/XIV w. stanowił siedzibę komturii joannickiej.

Zamek Guntersbergów, Wapnica – wzniesiony w końcu XIII w. na wyspie na jeziorze, zniszczony w 1338 r. przez Brandenburczyków. Odbudowany niedługo po zniszczeniu. Składał się z zamku otoczonego wałem i fosą oraz podzamcza. W 1478 r. zdobyty przez Brandenburczyków. W kolejnych wiekach popadł w ruinę, zniszczony został w czasie wojny 40 - letniej. Zachowały się ślady kamiennych murów na cyplu na jeziorze.

III. BUDOWLE UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Suchań:

- poczta – zaczęła funkcjonować w końcu XVIII w. Początkowo, jako wartownia pocztowa, podlegała urzędowi pocztowemu w Stargardzie, a następnie ekspedycja pocztowa.
- szkoła, ob. budynek mieszkalny, ul. Kard. A. Hłonda nr 65, lata 20.-30. XX w.
- zajazd, ob. siedziba Urzędu Miejskiego, ul. Pomorskiej 72, 1 ćw. XX w.

Brudzewice:

- szkoła, ob. budynek mieszkalny, nr 75, lata 30. XX w.

Suchanówko:

- świetlica, nr 64.

Tarnowo:

- świetlica gminna, zbudowana na przełomie XIX/XX w., w pobliżu stacji kolejowej. Bez większych wartości architektonicznych.

Żukowo:

- szkoła, pocz. XX w.

IV. ZABYTKI TECHNIKI

Suchań:

- budynek stacji energetycznej, ul. Młyńska 35, 1 ćw. XX w.
- młyn, ul. Młyńska 19, ćw. XIX w. Rozbudowany w 1900 r. wówczas też zamontowano turbinę Francisca). Napęd wodny młyna funkcjonował do lat 60. XX w., kiedy zainstalowano napęd elektryczny. Do dziś częściowo zachowało się wyposażenie młyna.

Modrzewo:

- młyn nr 8, lata 30. XX w.

Sadłowo:

- remiza, 4 ćw. XIX w., budynek murowany z kamienia i cegły.

Słodkowo:

- kuźnia obok budynku nr 2, lata 20. XX w.

Suchanówko:

- młyn wodny Zastawie, wzniesiony w 1827 r. W tym czasie należał do młynarza Mielitz. W 1866 r. jego właścicielem był Ferdinand Mielitz, w 1897 r. – Bahrt. W 1912 r. nadbudowano piętro i zmodernizowano z wodnego na elektryczny. Funkcjonował do 1956 r. Obecnie brak wyposażenia. Budynek wpisany do rejestru zabytków. Stanowi Budynek unikatowy przykład XIX-wiecznego, młyna wiejskiego wzniesionego w konstrukcji ryglowej, z elementami historycznej stolarki. Obecnie pełni funkcje mieszkalne.

Tarnowo:

- kuźnia w centrum wsi, w pobliżu kościoła; koniec XIX w.
- remiza – kamienny budynek z 4 ćw. XIX w.
- stacja kolejowa – na linii Stargard-Recz, oddanej do użytku w 1895 r. W zespole kolejowym znajdują się: nastawnia, budynek dworca, dwa budynki mieszkalne. (typowe obiekty ceglane z XIX/XX w.) oraz wieża wodna z najwyższą kondygnacją w konstrukcji ryglowej z ceglanym wypełnieniem (mur pruski).
- spichlerz, l. 20. XX w., murowany z cegły budynek dwukondygnacyjny nakryty mansardowym dachem.

Żukowo:

- młyn wodny, na zach. krańcu wsi, XIX w. Z zabudową młyna były zapewne związane budynki nr 5 – dawny młyn dom młynarza.

5.5. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Niestety dziedzictwo niematerialne stosunkowo od niedawna podlega ochronie prawnej, stąd z reguły, w większości gmin nie prowadzono nad nim szczegółowych badań. Podobnie jest na terenie gminy Suchań.

Skomplikowana historia Ziem Odzyskanych, na których leży gmina Suchań i całkowita wymiana ludności po 1945 r., pozbawiła region ciągłości kulturowej. W ramach akcji osiedleńczej na terenie gminy osiedli przybysze głównie z Kresów Wschodnich i z Polski centralnej.

Na niemieckie dziedzictwo kulturowe, odgrywające ogromną rolę w kształtowaniu materialnego wizerunku gminy, nałożyło się bogactwo tradycji przyniesionych przez powojennych migrantów. Współistnienie wielu kultur doprowadziło do powstania kultury współczesnej, co czytelne jest w języku całego regionu. Gwary osadników nawarstwiały się i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do integracji językowej, w wyniku której powstała polszczyzna ogólna z niewielkimi elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników.

Podobnie jak na terenie całych Ziem Odzyskanych, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świątach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną. Drugim torem bieżną uroczystości związane z porami roku, często powiązane z uroczystościami kościelnymi, jak np. dożynki.

5.6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Suchań nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.6.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Suchań znajdują się 24 zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1), w tym 3 stanowiska archeologiczne. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA	NR DECYZJI
1	Brudzewice	kościół Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata	1201	2013-09-30	DZ.5130.27.2013.AR
2	Brudzewice	cmentarz przykościelny	1201	2013-09-30	DZ.5130.27.2013.AR
3	Modrzewo	kościół MB Różańcowej	771	2010-12-06	DZ-4140/56-2/AR/2010
4	Modrzewo	cmentarz przykościelny	771	2010-12-06	DZ-4140/56-2/AR/2010
5	Nosowo	kościół św. Franciszka z Asyżu	1211	1988-01-04	KI.III.5340/1/88
6	Nosowo	cmentarz przykościelny	1211	2013-13-10	DZ.5130.36.2013.AR
7	Sadłowo	kościół NSPJ	479	1963-12-21	KI.20/112/63
8	Sadłowo	cmentarz przykościelny	1206	2013-10-29	DZ.5130.31.2013.AR
9	Słodkowo	kościół św. Józefa	539	1965-12-22	KI.20/14/65
10	Słodkowo	cmentarz przykościelny	1206	2013-10-30	DZ.5130.32.2014.AR
11	Słodkówko	kościół MB Szkaplerznej	1210	1963-12-21	KI.20/115/63
12	Słodkówko	cmentarz przykościelny	1210	2013-12-10	DZ.5130.35.2013.AR
13	Suchanówko	kościół Chrystusa Króla	1462	1991-09-02	PSOZ/Sz-n/5340/156/91
14	Suchanówko	cmentarz przykościelny	1462	1991-09-02	PSOZ/Sz-n/5340/156/91
15	Suchanówko	młyn wodny	778	1976-07-24	KI.I.6801/10/76
16	Suchań	młyn z wyposażeniem, ul. Młyńska 19	143	2003-12-03	DZ-4200/46/O/2003
17	Suchań	kościół MB Nieustającej Pomocy	1213	1958-07-05	KI.V.-0/65/58
18	Suchań	cmentarz przykościelny	1213	2013-12-17	DZ.5130.34.2013.AR
19	Wapnica	kościół św. Jana Kantego	541	1965-12-22	KI.20/12/65
20	Żukowo	kościół św. Antoniego	1212	1958-09-12	KI.V.-0/126/58
21	Żukowo	cmentarz przykościelny	1212	2013-12-16	DZ.5130.37.2013.AR

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE					
LP.	MIEJSCWOŚĆ	NUMER STANOWISKA	CHRONOLOGIA, FUNKCJA	DATA	NR REJESTRU ZABYTEKÓW
22	Suchanówko	AZP: 34-13, 1/43	średniowiecze, grodzisko	1972-08-17	C-2
23	Wapnica	AZP: 34-14, 1/50	średniowiecze, grodzisko	1968-12-16	C-3
24	Wapnica	AZP: 34-14, 1/49	średniowiecze, grodzisko	1968-12-16	C-6

5.6.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie gminy Suchań znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego (Tabela nr 2). Stanowią one wyposażenie kościoła w Żukowie. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Żukowo	2 elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Antoniego	0178 z dnia 13.06.1987 r.

Na terenie gminy Suchań większość wyposażenie kościołów uległa zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Niekompletne, zwykle barokowe ambony czy ołtarze uzupełniono wyposażeniem o średnich walorach artystycznych, z reguły pochodzącym z XIX w. Do najstarszych zabytków na terenie gminy należą: renesansowa ambona i empora z 1600 r. w Słodkowie, malowidło ściennie z XV w. w kościele w Słodkówku i ozdobne drzwi wejściowe do wieży z XV w. oraz manierystyczny ołtarz z 1618 r., ambona z 1586 r. i chrzcielnica z XVII w. w kościele w Suchaniu

Do obiektów ruchomych należą także kapliczki i krzyże przydrożne. Tych w gminie Suchań jest stosunkowo niewiele: kapliczka z figurą MB w Suchanówku oraz drewniane krzyże w Sadłowie, Suchanówku, Tarnowie i Wapnicy.

5.6.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP gminy Suchań jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i krajobrazu kulturowego przedstawione zostały następujące zapisy:

- ustala się strefy ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych;
- nakazuje się współdziałać z właściwym organem ochrony zabytków w zakresie zamierzeń inwestycyjnych i innych zamierzeń związanych z pracami ziemnymi w granicach strefy ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych;
- nakazuje się przeprowadzić badania archeologiczne w granicach stref ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych na zasadach określonych przepisami odrębnymi;
- nakazuje się postępować zgodnie z przepisami odrębnymi w przypadku ujawnienia przedmiotu posiadającego cechy zabytku podczas prowadzenia prac budowlanych i ziemnych.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań w obrębach geodezyjnych Sadłowo i Żukowo (Uchwała nr XX/175/2009 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 29.05.2009 r.)
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań w obrębach geodezyjnych Brudzewice i Słodkówko (Uchwała nr VIII/86/2011 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 11.04.2011 r.)
3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań dla przebiegu linii elektroenergetycznej wysokiego napięcia 110 kV w obrębach Żukowo i Sadłowo (Uchwała nr IV/29/2015 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 29.04.2015 r.)

5.7. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmocnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości gminy Suchań została opracowana w 2018 r. Wykaz obiektów dołączono do GPONZ – Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Suchań jest właścicielem/współwłaścicielem 5 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT
1	Sadłowo, dz. nr 232	cmentarz komunalny
2	Suchań, ul. Kwiatowa dz. nr 158	cmentarz komunalny
3	Suchań, ul. Pomorska 72	budynek biurowy
4	Żukowo, dz. nr 107	cmentarz komunalny

Gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

5.7.1. Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Obszar gminy Suchań został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP 32-12, 33-11, 33-12, 33-13, 33-14, 34-12, 34-13, 34-14). Na terenie gminy Suchań znajduje się 228 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych, w tym 3 stanowiska wpisane są do rejestru zabytków (Załącznik nr 2).

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy Suchań.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY SUCHAŃ	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • opracowana gminna ewidencja zabytków; • występowanie znaczących stanowisk archeologicznych, w tym wpisanych do rejestru zabytków; • zachowane unikatowe obiekty sakralne; • licznie występujące zabytkowe krzyże i kapliczki; • zachowany w znacznym stopniu historyczny układ ruralistyczny wsi oraz tradycyjny układ zagrody; • aktywna działalność Gminnego Domu Kultury Suchań; • walory przyrodnicze gminy – usytuowanie na obszarze Równiny Nowogardzkiej i Pojezierza Ińskim, Jezioro Wapnickie, Jezioro Sierakowskie; • funkcjonowanie Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Suchań; • Ośrodek Jeździectwa Konnego w Żukowie. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak zabezpieczenia obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • niewystarczająco rozbudowana infrastruktura turystyczna, w tym niewielka baza turystyczna i gastronomiczna • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla niewielkiego obszaru gminy.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właścicieli przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • wokół gminy znajduje się kilka cennych przyrodniczo i krajobrazowo obszarów podnoszących walory osadnicze gminy; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych;

<p>dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalną;</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; <ul style="list-style-type: none"> • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; <p>rozwoj szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym;</p> <p>tworzenie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych;</p> <p>systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy;</p> <p>rozsądną rolę samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;</p> <p>wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;</p> <p>możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej;</p> <p>wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.</p>	<p>spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej;</p> <p>zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia;</p> <p>działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku;</p> <p>nowa zabudowa – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką;</p> <p>niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru;</p> <p>wpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem;</p> <p>degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.</p>
---	---

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Suchań. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami gminy Suchań na lata 2018-2021. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Suchań.

PRIORYTET II: Promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej na terenie gminy Suchań.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym gminy Suchań

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Suchań.		
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków wewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, Z jakich środków, na jakie objekty, zakres prac
	Stworzenie uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano uchwałę

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	Realizacja zadań własnych gminy Suchań w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 3).	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Planowane są prace przy obiektach sakralnych, na renowację których pozyskane zostały środki z Polskiego Ładu – kościół w Sadłowie (wymiana dachu) i kościół w Żukowie (remont wieży) (obiekty nie stanowią własności gminy).	Zakres pracy, wartość inwestycji
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Wprowadzenie i egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Czy i jakie zapisy wprowadzono, zmieniono, dla jakich obiektów
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Opracowanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano Plan
	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.	Czy wykonano aktualizacje
PRIORYTET II: Promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej na terenie gminy Suchań.		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych, wydarzeń w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z Gminnym Domem Kultury Suchań.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/figurach/krzyżach znajdujących się na terenie gminy w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów.	Ilość opracowanych tras, ilość zwiedzających

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Suchań),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy Suchań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Suchań,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
 - stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
 - odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
 - odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
 - odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, wieżby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
 - modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
 - uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
 - działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
 - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – dla każdego obiektu położonego na terenie województwa zachodniopomorskiego, wpisanego do rejestru zabytków, możliwe jest udzielenie dotacji na prace remontowe i konserwatorskie, przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dotacje pochodzą z budżetu państwa. Zagadnienia dotyczące udzielania dotacji ze środków publicznych reguluje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego – Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego z budżetu Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego przyznawane są środki na dotacje celowe na mocy uchwały nr III/39/15 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego.

Dotacje z budżetu Urzędu Starostwa Powiatowego w Starogardzie – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XXVI/205/2017 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 27 stycznia 2017 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Powiatu Stargardzkiego, zmieniona Uchwałą Nr XXX/247/2017 Rady Powiatu Stargardzkiego z 26 maja 2017 r. oraz Uchwałą Nr XXVIII/274/2021 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 23 czerwca 2021 r.

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Rada Miejska w Suchaniu uchwałą Nr XXXVII/362/2023 z dnia 27.11.2023r. przyjęła zasady udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji o której mowa w art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150 000,00 zł, do 500 000,00 zł i do 3 500 000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Suchaniu.
11. Gminny program opieki nad zabytkami gminy Suchań na lata 2018-2021.
12. Katalog zabytków powiatu stargardzkiego. T.2. Red. M. Majewski. Stargard: Muzeum w Stargardzie, 2010;
13. Schematyzm Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Szczecin: (Kuria Metropolitalna Szczecińsko-Kamieńska), 2007.
14. Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010.
15. Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010.
16. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań.(Zmiana), 2011.
17. www.suchan.pl.
18. www.nid.pl.
19. www.nimoz.pl.
20. www.zabytek.pl
21. www.stat.gov.pl/gus.
22. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań.
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy Suchań.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym gminy Suchań.
6. Zdjęcie nr 1, 2. Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, dzwonnica przy kościele Brudzewice.
7. Zdjęcie nr 3. Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo.
8. Zdjęcie nr 4. Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo.
9. Zdjęcia nr 5, 6. Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo.
10. Zdjęcia nr 7, 8. Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo.
11. Zdjęcia nr 9, 10. Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Słodkówko.
12. Zdjęcia nr 11, 12. Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko.
13. Zdjęcia nr 13, 14. Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hlonda 12A, Suchań.
14. Zdjęcie nr 15, 16. Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica.
15. Zdjęcia nr 17, 18. Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo.

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Suchań**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	DZ. NR	OBIEKT
1	Brudzewice	nr 10	182/1	budynek mieszkalny
2	Brudzewice	nr 13	177	budynek mieszkalny
3	Brudzewice	nr 16	164/1	budynek mieszkalny
4	Brudzewice	nr 25	156	budynek mieszkalny
5	Brudzewice	nr 28	144	budynek mieszkalny
6	Brudzewice	nr 31	136	budynek mieszkalny
7	Brudzewice	nr 77	387	budynek mieszkalny
8	Brudzewice	nr 80	396	budynek mieszkalny
9	Brudzewice	nr 84	406/1	budynek mieszkalny
10	Brudzewice	nr 86	408	budynek mieszkalny
11	Brudzewice	nr 89	413	budynek mieszkalny
12	Brudzewice	nr 93	422	budynek mieszkalny
13	Brudzewice	nr 94	424	budynek mieszkalny
14	Brudzewice	nr 96	428/7	budynek mieszkalny
15	Brudzewice		168	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
16	Brudzewice		168	dzwonnica
17	Brudzewice		168	kościół Chrystusa Króla Wszechświata
18	Brudzewice		188	cmentarz
19	Kolonia Suchanki		562	cmentarz
20	Modrzewo	nr 2-2a	34/1	zagroda (budynek mieszkalny, stodoła, budynek gospodarczy)
21	Modrzewo	nr 5	85/1	budynek gospodarczy
22	Modrzewo	nr 5	85/1	budynek mieszkalny
23	Modrzewo	nr 6	86	budynek mieszkalny
24	Modrzewo	nr 8	88	młyn
25	Modrzewo	nr 15	83	budynek mieszkalny
26	Modrzewo	nr 26	39	budynek mieszkalny
27	Modrzewo		82	cmentarz przykościelny
28	Modrzewo		82	dzwonnica
29	Modrzewo		82	kościół MB Różańcowej
30	Modrzewo		162	cmentarz
31	Modrzewo			układ ruralistyczny wsi
32	Nosowo	nr 3	7	budynek mieszkalno- gospodarczy
33	Nosowo	nr 5	164/2	stodoła
34	Nosowo	nr 7	10/3	budynek mieszkalny
35	Nosowo	nr 12	12/2	pastorówka, ob. budynek mieszkalny
36	Nosowo	nr 14	176/4	budynek mieszkalny
37	Nosowo	nr 15	57	budynek mieszkalny
38	Nosowo	nr 21	182/1	budynek mieszkalno - gospodarczy
39	Nosowo	nr 24	51/1	budynek mieszkalny
40	Nosowo	nr 25	50	budynek mieszkalny
41	Nosowo	nr 26	47/2	budynek mieszkalny
42	Nosowo	nr 27	46/2	chałupa

43	Nosowo	nr 29	42	budynek mieszkalny
44	Nosowo	nr 34	36/1	budynek mieszkalny
45	Nosowo	nr 35	35/1	budynek mieszkalny
46	Nosowo	nr 37	16	budynek mieszkalny
47	Nosowo		20/1	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
48	Nosowo		20/1	kościół św. Franciszka z Asyżu
49	Nosowo			układ ruralistyczny wsi
50	Sadłowo	nr 6	249/1	budynek mieszkalny
51	Sadłowo	nr 9	255	budynek mieszkalny
52	Sadłowo	nr 13	215/2	budynek mieszkalny
53	Sadłowo	nr 14	212	budynek mieszkalny
54	Sadłowo	nr 15	211	budynek mieszkalny
55	Sadłowo	nr 23	528	chałupa
56	Sadłowo	nr 26	526	budynek mieszkalny
57	Sadłowo	nr 28	525	budynek mieszkalny
58	Sadłowo	nr 29	522/1	budynek mieszkalny
59	Sadłowo	nr 31	519	budynek mieszkalny
60	Sadłowo	nr 34	514	budynek mieszkalny
61	Sadłowo	nr 35	514	budynek mieszkalny
62	Sadłowo	nr 37	509	budynek mieszkalny
63	Sadłowo	nr 39	505/1	budynek mieszkalny
64	Sadłowo	nr 44	262	budynek inwentarski
65	Sadłowo	nr 44	262	budynek mieszkalny
66	Sadłowo	nr 45	261	budynek mieszkalny
67	Sadłowo	nr 50	287	budynek mieszkalny
68	Sadłowo		232	cmentarz komunalny
69	Sadłowo		260	bramka w północnym murze cmentarza
70	Sadłowo		260	bramka w zachodnim murze cmentarza
71	Sadłowo		260	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
72	Sadłowo		260	kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa
73	Sadłowo			układ ruralistyczny wsi
74	Słodkowo	nr 15-15A	254	budynek mieszkalny
75	Słodkowo	nr 19	179	budynek mieszkalny
76	Słodkowo	nr 21	169	budynek mieszkalny
77	Słodkowo	nr 23	293/3	budynek mieszkalny
78	Słodkowo	nr 24	292	budynek mieszkalny
79	Słodkowo	nr 29	287	budynek mieszkalny
80	Słodkowo	nr 30	282	budynek mieszkalny
81	Słodkowo	nr 31	278	budynek mieszkalny
82	Słodkowo	nr 32	273/1	budynek mieszkalno gospodarczy
83	Słodkowo	nr 33	272	budynek mieszkalno- gospodarczy
84	Słodkowo	nr 38	332	budynek gospodarczy
85	Słodkowo		182	cmentarz
86	Słodkowo		269	cmentarz przykościelny
87	Słodkowo		269	kościół św. Józefa

88	Słdkowo			układ ruralistyczny wsi
89	Słdkówko	nr 5	303/1	budynek mieszkalny
90	Słdkówko	nr 7	315	budynek mieszkalny
91	Słdkówko	nr 9	320	budynek mieszkalny
92	Słdkówko	nr 10	322	budynek mieszkalny
93	Słdkówko	nr 12	327	budynek mieszkalno- gospodarczy
94	Słdkówko	nr 13	328	budynek mieszkalny
95	Słdkówko	nr 15	288/3	budynek mieszkalny
96	Słdkówko	nr 21	273/1	budynek gospodarczy
97	Słdkówko	nr 21	273/1	budynek mieszkalny
98	Słdkówko	nr 22	272	budynek mieszkalny
99	Słdkówko	nr 24	271/4	budynek mieszkalny
100	Słdkówko		282	cmentarz
101	Słdkówko		311	bramka we wschodnim murze cmentarza
102	Słdkówko		311	cmentarz przykościelny z murem
103	Słdkówko		311	kościół Matki Boskiej Szkaplerznej
104	Suchanówko	nr 19	704	młyn wodny
105	Suchanówko	nr 23	273	budynek mieszkalny
106	Suchanówko	nr 27	277/1, 278/2	budynek mieszkalno - gospodarczy
107	Suchanówko	nr 28	279	budynek mieszkalno - gospodarczy
108	Suchanówko	nr 29	280	budynek mieszkalny
109	Suchanówko	nr 32	286	budynek mieszkalny
110	Suchanówko	nr 39	267	budynek gospodarczy
111	Suchanówko	nr 40	244/1	budynek gospodarczy
112	Suchanówko	nr 42	266	budynek mieszkalny
113	Suchanówko	nr 46	648	budynek mieszkalny
114	Suchanówko	nr 47-48	250/1	budynek mieszkalny
115	Suchanówko	nr 53	253	budynek mieszkalny
116	Suchanówko	nr 57	182	budynek mieszkalno- gospodarczy
117	Suchanówko	nr 58	183	budynek mieszkalny
118	Suchanówko	nr 65	197	budynek mieszkalny
119	Suchanówko	obok nr 42	265	budynek gospodarczy
120	Suchanówko		205	cmentarz
121	Suchanówko		258/1	cmentarz przykościelny
122	Suchanówko		258/1	kościół Chrystusa Króla
123	Suchanówko			układ ruralistyczny wsi
124	Suchań			układ urbanistyczny miasta
125	Suchań	ul. Boczna 5	197	budynek gospodarczy
126	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 12A	40	kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy
127	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 65 A-B	119/1	szkoła, ob. budynek mieszkalny
128	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 67	120	budynek mieszkalny
129	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 69	122	budynek gospodarczy
130	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 71	123	budynek gospodarczy
131	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 71	123	budynek mieszkalny
132	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	bramka w zachodnim murze cmentarza

133	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	bramka we wschodnim murze cmentarza
134	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	cmentarz przykościelny z murem
135	Suchań	ul. Kwiatowa	158	cmentarz komunalny
136	Suchań	ul. Leśna	701/3	cmentarz żydowski
137	Suchań	ul. Młyńska 8	200/2	budynek gospodarczy z przejazdem
138	Suchań	ul. Młyńska 8	203	kamienica
139	Suchań	ul. Młyńska 17	296	kamienica
140	Suchań	ul. Młyńska 19	294	młyn z wyposażeniem
141	Suchań	ul. Młyńska 35	254	budynek stacji energetycznej
142	Suchań	ul. Pomorska 2	50	willa
143	Suchań	ul. Pomorska 4	51	kamienica
144	Suchań	ul. Pomorska 14	370	budynek mieszkalny
145	Suchań	ul. Pomorska ul. 19-21	32, 33	budynek mieszkalny dwurodzinny
146	Suchań	ul. Pomorska 26	115/1	budynek mieszkalny z przejazdem
147	Suchań	ul. Pomorska 44	131	kamienica
148	Suchań	ul. Pomorska 46	132	budynek mieszkalny
149	Suchań	ul. Pomorska 48-50	154	budynek mieszkalny
150	Suchań	ul. Pomorska 49	67	budynek mieszkalny
151	Suchań	ul. Pomorska 51	68	budynek mieszkalny
152	Suchań	ul. Pomorska 52-54	140	budynek mieszkalny
153	Suchań	ul. Pomorska 62	160/1	budynek mieszkalny
154	Suchań	ul. Pomorska 68	172	budynek mieszkalny
155	Suchań	ul. Pomorska 69	126	budynek mieszkalny
156	Suchań	ul. Pomorska 70	173	budynek mieszkalny
157	Suchań	ul. Pomorska 70-72	174	brama - dwuprzjazdowy łącznik
158	Suchań	ul. Pomorska 72	175	hotel, ob. budynek biurowy
159	Suchań	ul. Pomorska 86	187	budynek mieszkalny
160	Suchań	ul. Pomorska 88	188	budynek mieszkalny
161	Suchań	ul. Pomorska 99	701/6	budynek mieszkalny
162	Suchań	ul. Pomorska 116	324/1	budynek mieszkalny
163	Suchań	ul. Rynek 4	50	budynek mieszkalny
164	Suchań	ul. Rynek 5	49	budynek mieszkalny
165	Tarnowo	nr 4	212/1	budynek mieszkalny
166	Tarnowo	nr 5	211/2	budynek mieszkalny
167	Tarnowo	nr 11	204/1	budynek gospodarczy
168	Tarnowo	nr 11	204/1	budynek mieszkalny
169	Tarnowo	nr 14	153	budynek mieszkalno - gospodarczy
170	Tarnowo	nr 18a	148/2	budynek mieszkalno - gospodarczy
171	Tarnowo	nr 22	143	budynek mieszkalny
172	Tarnowo	nr 27	238/1	budynek mieszkalny
173	Tarnowo	nr 33	244	budynek mieszkalno - gospodarczy
174	Tarnowo	nr 44	269	budynek mieszkalny
175	Tarnowo		97/11	wodociągowa wieża wodna
176	Tarnowo		143, 144	cmentarz
177	Tarnowo		245	spichlerz
178	Tarnowo		250	cmentarz

179	Tarnowo		258	kuźnia
180	Wapnica	nr 65B	72	kościół św. Jana Kantego
181	Wapnica	nr 75	19/1	budynek inwentarski
182	Wapnica	nr 75	19/1	chałupa
183	Wapnica		23	cmentarz
184	Wapnica		72	cmentarz przykościelny
185	Wapnica		291 i inne	relikty zamku
186	Żukowo	nr 11	258	budynek mieszkalny
187	Żukowo	nr 15	260	budynek mieszkalny
188	Żukowo	nr 16	261/2	budynek mieszkalny
189	Żukowo	nr 18	306/10, 306/11	budynek mieszkalny
190	Żukowo	nr 22	310/2	budynek mieszkalny
191	Żukowo	nr 24	314	budynek mieszkalny
192	Żukowo	nr 35	326	dwór, ob. budynek mieszkalny
193	Żukowo	nr 41	127	budynek mieszkalny
194	Żukowo	nr 44	113	budynek mieszkalny
195	Żukowo	nr 53	58	budynek mieszkalny
196	Żukowo	nr 64	44	budynek gospodarczy
197	Żukowo	nr 77	57	kościół św. Antoniego
198	Żukowo		32	kuźnia
199	Żukowo		57	cmentarz przykościelny z murem i bramkami
200	Żukowo		107	cmentarz komunalny

* obiekty oznaczone kolorem niebieskim wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Brudzewice	32-12	1	67
2	Brudzewice	32-12	2	68
3	Brudzewice	32-12	3	69
4	Krapiel	33-11	30	137
5	Krapiel	33-11	60	132
6	Krapiel	33-11	61	133
7	Krapiel	33-11	62	134
8	Krapiel	33-11	63	135
9	Krapiel	33-11	64	136
10	Żukowo	33-11	4	131
11	Żukowo	33-11	5	138
12	Żukowo	33-11	6	139
13	Żukowo	33-11	7	140
14	Żukowo	33-11	8	141
15	Żukowo	33-11	9	142
16	Żukowo	33-11	10	143
17	Żukowo	33-11	11	144
18	Żukowo	33-11	12	145
19	Żukowo	33-11	13	146

20	Żukowo	33-11	14	147
21	Żukowo	33-11	15	148
22	Żukowo	33-11	16	149
23	Żukowo	33-11	17	150
24	Żukowo	33-11	18	151
25	Żukowo	33-11	19	152
26	Żukowo	33-11	20	153
27	Żukowo	33-11	21	154
28	Żukowo	33-11	22	155
29	Brudzewice	33-12	4	1
30	Brudzewice	33-12	5	2
31	Brudzewice	33-12	6	3
32	Brudzewice	33-12	7	4
33	Brudzewice	33-12	8	5
34	Brudzewice	33-12	9	6
35	Brudzewice	33-12	10	7
36	Brudzewice	33-12	11	8
37	Brudzewice	33-12	12	9
38	Brudzewice	33-12	13	10
39	Brudzewice	33-12	14	11
40	Brudzewice	33-12	15	12
41	Brudzewice	33-12	16	13
42	Brudzewice	33-12	17	14
43	Brudzewice	33-12	18	15
44	Brudzewice	33-12	19	16
45	Brudzewice	33-12	20	17
46	Brudzewice	33-12	21	18
47	Brudzewice	33-12	22	19
48	Brudzewice	33-12	23	20
49	Brudzewice	33-12	24	21
50	Brudzewice	33-12	25	22
51	Brudzewice	33-12	26	23
52	Brudzewice	33-12	27	24
53	Brudzewice	33-12	28	25
54	Brudzewice	33-12	29	26
55	Brudzewice	33-12	30	27
56	Brudzewice	33-12	31	28
57	Brudzewice	33-12	32	29
58	Brudzewice	33-12	33	30
59	Brudzewice	33-12	34	31
60	Brudzewice	33-12	35	32
61	Brudzewice	33-12	36	33
62	Brudzewice	33-12	37	34
63	Brudzewice	33-12	38	35
64	Brudzewice	33-12	39	36
65	Brudzewice	33-12	40	37
66	Brudzewice	33-12	41	38

67	Brudzewice	33-12	42	39
68	Brudzewice	33-12	45	42
69	Brudzewice	33-12	46	43
70	Brudzewice	33-12	48	45
71	Sadłowo	33-12	1	49
72	Sadłowo	33-12	2	50
73	Sadłowo	33-12	3	51
74	Sadłowo	33-12	4	52
75	Sadłowo	33-12	5	53
76	Sadłowo	33-12	6	54
77	Sadłowo	33-12	8	56
78	Sadłowo	33-12	10	58
79	Sadłowo	33-12	11	59
80	Sadłowo	33-12	12	60
81	Słodkowo	33-12	1	65
82	Słodkowo	33-12	2	66
83	Słodkowo	33-12	3	67
84	Słodkowo	33-12	4	68
85	Słodkowo	33-12	5	69
86	Słodkowo	33-12	6	70
87	Słodkowo	33-12	7	71
88	Słodkowo	33-12	8	72
89	Słodkowo	33-12	9	73
90	Słodkówko	33-12	1	74
91	Słodkówko	33-12	2	75
92	Słodkówko	33-12	3	76
93	Słodkówko	33-12	4	77
94	Słodkówko	33-12	5	78
95	Słodkówko	33-12	6	79
96	Słodkówko	33-12	7	80
97	Słodkówko	33-12	8	81
98	Słodkówko	33-12	9	82
99	Słodkówko	33-12	10	83
100	Słodkówko	33-12	11	84
101	Słodkówko	33-12	12	85
102	Słodkówko	33-12	13	86
103	Słodkówko	33-12	14	87
104	Słodkówko	33-12	15	88
105	Słodkówko	33-12	16	89
106	Słodkówko	33-12	17	90
107	Słodkówko	33-12	18	91
108	Słodkówko	33-12	19	92
109	Suchań	33-12	2	94
110	Suchań	33-12	3	95
111	Suchań	33-12	4	96
112	Żukowo	33-12	25	99
113	Żukowo	33-12	26	100

114	Żukowo	33-12	27	101
115	Żukowo	33-12	28	102
116	Żukowo	33-12	29	103
117	Żukowo	33-12	30	104
118	Żukowo	33-12	31	105
119	Żukowo	33-12	32	106
120	Żukowo	33-12	33	107
121	Żukowo	33-12	34	108
122	Żukowo	33-12	35	109
123	Żukowo	33-12	36	110
124	Żukowo	33-12	37	111
125	Żukowo	33-12	38	112
126	Żukowo	33-12	39	113
127	Żukowo	33-12	40	114
128	Żukowo	33-12	41	115
129	Żukowo	33-12	42	116
130	Żukowo	33-12	43	117
131	Żukowo	33-12	44	118
132	Żukowo	33-12	45	119
133	Modrzewo	33-13	1	28
134	Modrzewo	33-13	2	26
135	Modrzewo	33-13	3	27
136	Modrzewo	33-13	4	30
137	Modrzewo	33-13	5	29
138	Słodkowo	33-13	10	7
139	Słodkowo	33-13	11	8
140	Słodkowo	33-13	12	9
141	Słodkowo	33-13	13	10
142	Suchanówek	33-13	7	24
143	Suchanówek	33-13	8	25
144	Suchań	33-13	5	11
145	Suchań	33-13	6	12
146	Suchań	33-13	7	13
147	Suchań	33-13	8	14
148	Suchań	33-13	9	15
149	Suchań	33-13	10	16
150	Suchań	33-13	11	17
151	Suchań	33-13	12	18
152	Suchań	33-13	13	22
153	Suchań	33-13	14	23
154	Suchań	33-13	15	19
155	Suchań	33-13	16	20
156	Suchań	33-13	17	21
157	Suchań	33-13	18	32
158	Tarnowo	33-13	1	5
159	Tarnowo	33-13	2	6
160	Wapnica	33-14	3	17

161	Wapnica	33-14	4	18
162	Wapnica	33-14	5	19
163	Wapnica	33-14	6	20
164	Sadłowo	34-12	13	4
165	Żukowo	34-12	46	1
166	Żukowo	34-12	47	2
167	Żukowo	34-12	48	3
168	Nosowo	34-13	1	16
169	Nosowo	34-13	2	17
170	Nosowo	34-13	3	18
171	Nosowo	34-13	4	19
172	Nosowo	34-13	5	20
173	Nosowo	34-13	6	21
174	Nosowo	34-13	7	22
175	Nosowo	34-13	8	23
176	Nosowo	34-13	9	24
177	Nosowo	34-13	10	25
178	Nosowo	34-13	11	26
179	Nosowo	34-13	12	27
180	Nosowo	34-13	13	28
181	Nosowo	34-13	14	29
182	Nosowo	34-13	15	30
183	Nosowo	34-13	16	31
184	Nosowo	34-13	17	32
185	Nosowo	34-13	18	33
186	Nosowo	34-13	19	34
187	Nosowo	34-13	20	35
188	Nosowo	34-13	21	36
189	Nosowo	34-13	22	37
190	Nosowo	34-13	23	38
191	Nosowo	34-13	24	39
192	Suchanówko	34-13	1	2
193	Suchanówko	34-13	1	43
194	Suchanówko	34-13	2	3
195	Suchanówko	34-13	3	4
196	Suchanówko	34-13	4	5
197	Suchanówko	34-13	5	6
198	Suchanówko	34-13	6	7
199	Suchań	34-13	1	1
200	Wapnica	34-13	33	43
201	Wapnica	34-14	1	49
202	Wapnica	34-14	2	50
203	Wapnica	34-14	7	51
204	Wapnica	34-14	8	52
205	Wapnica	34-14	9	53
206	Wapnica	34-14	10	54
207	Wapnica	34-14	11	55

208	Wapnica	34-14	12	56
209	Wapnica	34-14	13	57
210	Wapnica	34-14	14	58
211	Wapnica	34-14	15	59
212	Wapnica	34-14	16	60
213	Wapnica	34-14	17	61
214	Wapnica	34-14	18	62
215	Wapnica	34-14	19	63
216	Wapnica	34-14	20	64
217	Wapnica	34-14	21	65
218	Wapnica	34-14	22	66
219	Wapnica	34-14	23	67
220	Wapnica	34-14	24	68
221	Wapnica	34-14	25	69
222	Wapnica	34-14	26	70
223	Wapnica	34-14	27	71
224	Wapnica	34-14	28	72
225	Wapnica	34-14	29	73
226	Wapnica	34-14	30	74
227	Wapnica	34-14	31	75
228	Wapnica	34-14	32	76

* obiekty oznaczone kolorem niebieskim wpisane są do rejestru zabytków